

Heeft Norbert in 1113/1114 de bisschopszetel van Kamerijk geweigerd?

Op 19 juni 1113 was de benedictijnerbisschop Odo van Kamerijk gestorven in het klooster van Anchin¹⁾, waar hij zich sedert 1110 had teruggetrokken²⁾. Ondanks zijn goede bedoelingen en zijn lofwaardig leven was hij het slachtoffer geworden van de investituurstrijd. Paschalis II had immers alle bisschoppen afgezet die hun aanstelling van Hendrik V hadden ontvangen en ook Odo hoorde daarbij.

Omtrent de verkiezing van een opvolger ontstond te Kamerijk een onenigheid³⁾, die niet nauwkeurig is gekend. Enkel verneemt men dat Walcher, die reeds in 1115 de tegenkandidaat van Odo was geweest⁴⁾, door de kiezers van Kamerijk eensgezind werd verkozen en door keizer Hendrik V aanvaard⁵⁾. Doch hij zou geweigerd hebben wegens de strijd tussen paus en keizer. Hij vreesde namelijk de haat van de paus als hij de bisschopsstaf uit de handen van Hendrik V zou aannemen. Bovendien voelde hij zich ziekelijk en oud, zodat hij geen nieuw avontuur meer wenste te beginnen⁶⁾.

De verkiezing van Walcher en diens weigering hadden wellicht reeds enkele maanden tijd doen verloren gaan. De bisschopsstaf van Kamerijk bevond zich nog steeds in handen van de keizer, die nu in zijn omgeving ging uitzien naar een geschikte kandidaat. Kamerijk was

¹⁾ Dep. Nord, kant. Marchiennes, gem. Pecquencourt.

²⁾ Zie *Amandus de Castello de Odonis episcopi Cameracensis vita vel moribus*, MGH., SS., 15bis, blz. 942-945; een dodenklacht met weinig konkrete gegevens; *Annales Altimontenses*, in *Analecta Bollandiana*, 1896, XV, blz. 284; *Chronicon S. Andreae*, MGH., SS., 7, blz. 546. A. AUGER, art. *Odon de Cambrai*, in *Biographie nationale*, dl. 16, Brussel, 1901, kol. 75-76; Fr. HAUSMANN, *Reichskanzlei und Hofkapelle unter Heinrich V. und Konrad III.*, Stuttgart, 1956, blz. 88; J. LECLERCQ, art. *Odo (Odoardus)*, in *Lexikon für Theologie und Kirche*, dl. 7, Freiburg i. Br., 1962, kol. 1099.

³⁾ *Gesta episcoporum Cameracensium. Continuatio*, MGH., SS., 7, blz. 505-506.

⁴⁾ *Ibidem*, blz. 520. Zie over de toestanden te Kamerijk ook het zopas verschenen artikel van E. VAN MINGROOT, *Een decennium uit de geschiedenis van de stad Kamerijk (1092-1102/3)*. *De voornaamste acteurs*, in *Mélanges Georges Despy*, uitg. J.-M. DUVOSQUEL en A. DIERKENS, Luik, 1991, blz. 713-743, vooral blz. 714.

⁵⁾ *Ibidem*, blz. 520.

⁶⁾ *Ibidem*, blz. 520; M. BRUWIER, *Le Hainaut, le Cambrésis et l'Empire au XIIe siècle*, in *Annales du 36e congrès de la Fédération archéologique et historique de la Belgique*, Gent 1955, Gent, 1956, blz. 214.

immers een grensbisdom van het Roomse Rijk waar de Roomse koning slechts met moeite zijn gezag kon handhaven. Daarom was het speciaal voor Kamerijk van belang dat de keizer een betrouwbaar persoon als bisschop aanstelde. Het lag voor de hand zo iemand te zoeken onder zijn kapelaans, de hofgeestelijken die min of meer regelmatig aan het hof verbleven voor geestelijke functies, maar ook voor diplomatische zendingen en voor taken in verband met het schrijven van oorkonden in de kanselarij. De kanselarij en de koninklijke kapel waren dan ook een kweekschool voor ambitieuze toekomstige bisschoppen⁷⁾.

Hendrik V zou het eerst zijn oog hebben laten vallen op Norbert als kandidaat voor Kamerijk. Merkwaardig blijft echter dat geen enkele Kamerijkse bron melding maakt van een kandidatuur van Norbert. Alleen Herman van Doornik en de beide *Vitae Norberti* leveren dit bericht.

Herman van Doornik, die zich hierbij beroept op het getuigenis van Hugo van Fosses⁸⁾, verhaalt de ontmoeting tussen Norbert en Hugo bij bisschop Burchard van Kamerijk te Valencijs op woensdag in de Goede Week van 1119, dus op 26 maart⁹⁾. Na de begroeting van Norbert door Burchard, waarbij Hugo aanwezig was, gaf de bisschop zijn kapelaan enige uitleg over de pelgrim die hij zojuist had verwelkomd. Volgens Herman gebeurde dat in de volgende bewoordingen: «Als ge wist wat voor iemand deze geweest is, zoudt ge verwonderd zijn dat hij nu zo verschijnt. Wanneer de keizer immers mij het bisdom Kamerijk gaf, had hij het eerst aan deze Norbert aangeboden, doch die had het niet willen aanvaarden noch bezitten. Hij was immers een eerbiedwaardig en zeer rijk persoon onder de Keulse kanunniken, maar nu heeft hij, zoals ge ziet, alles voor God verlaten en hij spant zich in om blootsvoets God te zoeken»¹⁰⁾.

⁷⁾ Zie daarover het vorig artikel: *Norbert als kapelaan van Frederik I van Keulen, 1112*.

⁸⁾ *De miraculis S. Mariae Laudunensis, MGH., SS., 12, blz. 659*: «Domnus siquidem Hugo Praemonstratensis abbas michi nuper narravit...».

⁹⁾ De datum bleef enkel gekend door de *Vitae Norberti*, zie *Vita A, MGH., SS., 12, blz. 675*: «Contigit autem quarta feria proxima ante coenam Domini, domnum Burchardum Kameracensem episcopum virum honestum per praefatam civitatem transitum facere, quem quia Norbertus ante noverat, ad videndum eum accessit». Evenzo *Vita B, AA. SS., dl. 1 juni, blz. 815F, nr. 25*.

¹⁰⁾ *De miraculis...*, *MGH., SS., 12, blz. 659*: «Si scires, inquit, quis fuerit, mirareris quod nunc talis sit. Quando enim imperator dedit mihi episcopatum Cameracensem, huic Norberto prius eum obtulit, sed ipse eum suscipere vel habere noluit. Hic enim inter

De *Vitae* van Norbert verhalen eveneens de ontmoeting tussen Burchard en Norbert te Valencijn en hun versie komt volledig met die van Herman overeen. Hugo, de geestelijke die Norbert had binnengelaten, vraagt uitleg over de uitbundige begroeting die de sjofele pelgrim te beurt valt en krijgt van zijn bisschop het antwoord: «Deze die ge ziet werd samen met mij aan het koninklijk hof opgevoed. Het was een adellijk man die baadde in weelde, zodanig dat hij mijn bisdom weigerde toen het hem werd aangeboden»¹¹).

De *Vita B* brengt grotendeels dezelfde versie, doch voegt er enkel de reden aan toe waarom Hugo uitleg diende te vragen. Hij had het gesprek tussen Burchard en Norbert niet verstaan omdat ze Duits spraken¹²).

Inhoudelijk zijn de berichten van Herman en de *Vitae* gelijkkluidend, doch zonder woordelijke afhankelijkheid te vertonen. Herman zou deze passage geschreven hebben tussen 1140 en 1142 en zijn werk was definitief afgewerkt in het voorjaar van 1147¹³). De *Vitae* moeten ten minste een tiental jaren later worden gedateerd. Men mag aannemen dat Herman hier de waarheid spreekt en dat Hugo zelf aan de oorsprong lag van het verhaal over de zo belangrijke ontmoeting te Valencijn. Men kan zich indenken dat deze gebeurtenis, die het hele verdere leven van Hugo van Fosses heeft bepaald, in zijn geheugen gegrift is gebleven en dat hij, als oudere man, meer dan eens deze herinnering heeft opgehaald. Dit verhaal was dan ook omstreeks het midden van de 12de eeuw zowel binnen als buiten de orde bekend en zowel Herman als de *Vitae* geven het getrouw weer zonder daarvoor een bestaande tekst af te schrijven.

Na de toestand te Kamerijk in de jaren 1113 en 1114 kort onderzocht te hebben en na de bronnen over de kandidatuur van Norbert voor Kamerijk te hebben overzien, blijven twee vragen te beantwoorden: heeft Norbert Kamerijk geweigerd en zo ja, waarom?

canonicos Colonienses honorabilis et ditissimus erat; sed nunc sicut cernis omnia pro Deo reliquit et nudis pedibus Deum quaerere satagit».

¹¹) *Vita A*, blz. 675: «Iste quem vides in curia regis mecum pariter nutritus est, homo nobilis et deliciis affluens in tantum ut episcopatum meum cum ei offeretur respueret».

¹²) *Vita B*, blz. 816A, nr. 25: «Stans vero praedictus clericus, qui eum introduxerat, et affectum episcopi videns erga hominem, minime tamen sermocinationem eorum intelligens, quia Teutonice loquebantur; praesumens accessit et interrogavit quidnam hoc esset».

¹³) G. NIEMEYER, *Die Miracula S. Mariae Laudunensis des Abtes Hermann von Tournai. Verfassung und Entstehungszeit*, in *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 1971, XXVII, nr. 1, blz. 171-172 en 174.

Wat de eerste vraag betreft past het de grootste voorzichtigheid aan de dag te leggen. Ieder mediaevist dient immers te weten dat een van de meest voorkomende hagiografische gemeenplaatsen erin bestaat de held van het verhaal te verheerlijken door hem als de begeerde kandidaat van vele bisschopszetels voor te stellen¹⁴). Een andere, niet minder verspreide gemeenplaats bestaat erin diezelfde kandidaat ereambten te laten weigeren uit nederigheid, of, wanneer hij ze toch aanvaardt, duidelijk te laten uitschijnen dat dit slechts uit morele of zelfs fysieke dwang gebeurde¹⁵). Ons wantrouwen tegenover dit bericht dient nog te worden versterkt door het feit dat, zoals gezegd, geen enkele Kamerijkse bron van Norberts kandidatuur melding maakt. Toch hadden zij geen reden om een eventuele kandidatuur van Norbert te verzwijgen. Zij vermelden trouwens wel twee andere kandidaten, nl. vooreerst Walcher, die weigerde, niet uit nederigheid, maar uit vrees voor de pauselijke weerwraak en uit levensmoeheid¹⁶). Na diens weigering trachtte een jonge aartsdiaken, Johannes, de benoeming van de keizer los te maken. Hij werd echter aan het keizerlijk hof afgewezen omdat hij geen brieven noch getuigen kon aanvoeren om te bewijzen dat hij te Kamerijk werd aanvaard. De geestelijkheid aldaar had hem niet willen verkiezen omdat hij te jong was¹⁷). Over Norbert echter wordt met geen woord gerept.

Uit dit alles moet men o. i. besluiten dat Norbert te Kamerijk zelf nooit een ernstig bisschopskandidaat is geweest. Dit is trouwens niet verwonderlijk. Na de verkiezing van Walcher was de bisschopsstaf van Kamerijk aan de keizer overhandigd en het vervolg van de onderhandelingen speelde zich af aan het keizerlijk hof. Ook de uiteindelijk verkozene, Burchard, was een onbekende te Kamerijk¹⁸). Hij werd pas

¹⁴) Dit gebeurde voor Norbert eveneens in de passage waar een wonderbare genezing op Paasdag, 11 april 1126, te Würzburg wordt verhaald, die tot gevolg zou hebben gehad dat de inwoners van die stad hem tot bisschop wilden verkiezen, zie W.M. GRAUWEN, *Norbertus, aartsbisschop van Maagdenburg, 1126-1134*, Brussel, 1978, blz. 96-99.

¹⁵) Zie W.M. GRAUWEN, *De nederigheidstopos bij verkiezingen in de middeleeuwen, voornamelijk in de 12de eeuw*, in *Album Carlos Wyffels*, Brussel, 1987, blz. 189-211.

¹⁶) *Gesta Burchardi*, MGH., SS., 14, blz. 220.

¹⁷) *Ibidem*, blz. 220. Volgens M. BRUWIER, *Le Hainaut, le Cambrésis et l'Empire au XIIe siècle*, in *Annales du 36e congrès de la Fédération archéologique et historique de la Belgique*, Gent 1955, Gent, 1956, blz. 214, was aartsdiaken Jan wel door het kapittel gekozen. Over aartsdiaken Jan ook het zopas verschenen artikel van E. VAN MINGROOT, *Een decennium uit de geschiedenis van de stad Kamerijk (1092-1102/3). De voornaamste acteurs*, in *Mélanges Georges Despy*, Luik, 1991, blz. 725 en 726/7.

¹⁸) *Gesta episcoporum Cameracensium. Continuatio*, MGH., SS., 7, blz. 506: «O vere commendabilem episcopum! qui in locis valde a sua sede remotis genitus, et apud

te Kamerijk «verkozen» nadat hij eerst door Hendrik V was aangeduid en aan de kiezers aanbevolen.

Dit alles neemt niet weg dat de naam van Norbert als mogelijke bisschopskandidaat aan het hof kan zijn gevallen. Niets is trouwens normaler wanneer men weet dat de keizerlijke kapelanen uit hoofde van hun functie aan het hof zelf doorgingen als kandidaten voor een benoeming. Aan het keizerlijk hof verblijven stond vrijwel gelijk met een kandidatuurstelling, zodat een eventuele weigering een bijzondere reden veronderstelt.

Een eventuele weigering van Norbert kan dan nog in verscheidene stadia hebben plaatsgevonden. Bij het zoeken naar een geschikte persoon kan de keizer met zijn raadgevers gewoon het lijstje van de kapelanen hebben overlopen, zodat ook Norbert even ter sprake kwam, of, in het meest ernstige geval kan de keizer werkelijk zijn voorkeur voor Norbert hebben uitgesproken en hem de aanbieding hebben gedaan. Men weet niet of Norbert gedurende de jaren 1113 en 1114 aan het hof heeft verbleven, doch dat was niet noodzakelijk om in aanmerking te komen. Ook Burchard verbleef, zoals alle kapelanen, slechts sporadisch aan het hof¹⁹) en was voor het overige waarschijnlijk als kanunnik verbonden aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Aken²⁰).

Van veel meer belang is het te weten of Norbert op dat ogenblik bij de keizer in de gunst kon staan. Daarbij denkt men onmiddellijk aan een eventuele deelneming van Norbert aan de Rometocht van 1110-1111. Het was immers de gewoonte voor zulke inspanning beloningen uit te delen. Een aanbieding van de bisschopszetel van Kamerijk kan bedoeld zijn geweest als een wederdienst voor de trouwe dienst op de gevaarlijke tocht over de Alpen²¹).

Cameracenses advena, plus suis per industriam contulit quam nobiles nostri vel pompa saeculi vel amplitudine carnalis generationis».

¹⁹) Volgens Fr. HAUSMANN, *Reichskanzlei und Hofkapelle unter Heinrich V. und Konrad III.*, Stuttgart, 1956, blz. 87, is Burchard «nie urkundlich als solcher (d. h. als Kapellan Heinrichs V.) faßbar».

²⁰) Fr. HAUSMANN, *Reichskanzlei...*, blz.87 (met verwijzingen); E. VAN MINGROOT, *De oorkonden van bisschop Borchard van Kamerijk betreffende het altare van Mechelen (1116 en 1123). Twee diplomatische bronnen voor de kerkelijke geschiedenis van Mechelen, in Handelingen van de Kon. Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 1978, LXXXII, blz. 38 (waarschijnlijk); eveneens verschenen in *Historica Lovaniensia*, nr. 95, Leuven, 1979, zelfde paginering.

²¹) Deze hypothese werd tot op heden nog niet gesteld, ondanks het feit dat de biografen steeds kritiekloos aanvaardden dat Norbert de Rometocht van 1110-1111 had meegemaakt.

Daarnaast moet zeker de vraag worden gesteld naar de verhouding tussen aartsbisschop Frederik I van Keulen en Hendrik V in deze periode. Norbert was tenslotte in de eerste plaats kapelaan en beschermeling van zijn aartsbisschop en hoogstwaarschijnlijk door diens invloed en in diens gezelschap aan het koninklijk hof gekomen. Frederik I van Keulen had aan de Rometocht van 1110-1111 deelgenomen, maar tussen 1112 en 1114 schijnt hij zich meer en meer van Hendrik V te hebben afgekeerd wegens erfeniskwesties, waarbij de aartsbisschop zijn territoriaal eigenbelang in de eerste plaats behartigde²²). Een openlijke breuk kwam er eind 1114²³). Deze toestand kan eveneens een oplossing voor Kamerijk hebben vertraagd, maar heeft wellicht geen invloed uitgeoefend op de keuze van de persoon, aangezien zowel Norbert als Burchard onderdanen waren van de Keulse aartsbisschop.

Ten slotte komt de vraag naar het waarom van een eventuele weigering aan de orde. De beide bronnen, Herman van Doornik en de *Vitae*, geven eenvoudigweg als enige reden op dat Norbert rijk genoeg was en dus de inkomsten van het bisdom Kamerijk niet nodig had. Bij Herman wordt deze reden enkel geïnsinueerd; in de *Vitae* wordt ze openlijk uitgedrukt.

Deze reden kan moeilijk als doorslaggevend worden beschouwd. Vooreerst dient men enig wantrouwen aan de dag te leggen tegenover de zogenaamde grote rijkdom van Norbert, die wellicht overdreven werd om des te scherper het contrast met zijn uiterste armoede in het licht te stellen. Anderzijds kan men zich moeilijk voorstellen dat Norbert zulke reden ten overstaan van de keizer zou durven aanvoeren. Ten slotte ziet men niet in waarom Norbert aan het hof zou hebben verbleven als hij geen enkele ambitie had en alleen van het leven wilde genieten. Een kapelaanschap aan het keizerlijk hof stond toentertijd vrijwel gelijk met een kandidatuurstelling voor een bisschopszetel of een abbatiaat.

²²) Aldus P. E. HÜBINGER, *Der Rheinland in der Wendezeit des Mittelalters*, in *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein*, 1960, CLXII, blz. 21, en L. FENSKE, *Adelsopposition und kirchliche Reformbewegung im östlichen Sachsen*, Göttingen, 1977, blz. 61.

²³) J. SEMMLER, *Die Klosterreform von Siegburg*, Bonn, 1959, blz. 261; H. BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre...*, dl. I, Berlijn, 1958³), blz. 446 (etwa seit 1114). De overgang naar de pauselijke partij wordt door W. PETERS, *Studien zu den Beziehungen zwischen kölnischer und römischer Kirche*, in *Archiv für Diplomatik*, 1971, XVII, blz. 225, in 1115 geplaatst.

In de literatuur over deze bronnen wordt, vreemd genoeg, nergens betwijfeld dat Hendrik V het bisdom Kamerijk aan Norbert zou hebben aangeboden. Het feit wordt als vaststaand beschouwd en nergens wordt het vermoeden uitgedrukt dat het een hagiografische gemeenplaats zou kunnen zijn, stammend uit het milieu dat Norbert gunstig gezind was, nl. Herman van Doornik en de *Vitae*. Nergens ook wordt het verdacht gevonden dat de Kamerijkse bronnen Norbert niet als kandidaat vermeldden. De auteurs zochten enkel naar de reden van Norberts weigering zonder zich af te vragen of er wel zeker een aanbieding is geweest²⁴).

Vanzelfsprekend diende voor een weigering van Norbert een verklaring te worden gevonden. Reeds Herman van Doornik had zich de vraag gesteld waarom Norbert gedurende zijn wereldlijk leven en vóór zijn bekering een waardigheid vluchtte, die hij na zijn bekering als religieus wel verkreeg en aanvaardde²⁵). Hij lost het probleem op door vooreerst te zeggen dat het de goddelijke Voorzienigheid aldus behaagde en verwijst verder naar de rijkdom van Norbert, die de inkomsten van een bisdom niet nodig had²⁶). Deze laatste verklaring werd door de meeste auteurs in een of andere vorm overgenomen²⁷).

Albert Hauck meende dat de weigering van Norbert geen raadsel inhoudt. Norbert had zeker geen bezwaar tegen het aanvaarden van een bisdom uit de hand van de keizer, zo stelt hij, maar de eierzuchtige die hij was, zag geen levensdoel in het besturen van het wel zeer uitgestrekt, doch politiek gezien onbelangrijk bisdom Kamerijk aan de Duits-Franse grens. Hij mikte hoger. Doch dan kwam plots de totale omkeer. In plaats van geestelijke politicus werd hij asceet²⁸).

Volgens A. Hauck was het bisdom Kamerijk dus politiek gezien te onbelangrijk om de eierzucht van Norbert te voldoen. Dit impliceert dat hij verkoos op een betere gelegenheid te wachten. Deze verklaring bevredigt niet volkomen. Het bisdom Kamerijk kende wel degelijk zijn grote politieke problemen. Het lag inderdaad in het spanningsveld

²⁴) Dit geldt zelfs voor de overigens kritische auteurs zoals A. HAUCK, *Kirchengeschichte Deutschlands*, dl. IV, Leipzig, 1925, blz. 369-370, en H. GRUNDMANN, *Gottfried von Cappenberg (1097-1127)*, in *Westfälische Lebensbilder*, Münster, 1959, blz. 9.

²⁵) *De miraculis...*, blz. 659: «Sed divinae praedestinationi placuit, ut honorem, quem in vita saeculari fugiendo declinavit, assequeretur in habitu religionis, et qui ante conversionem esse noluit episcopus, post conversionem fieret archiepiscopus».

²⁶) Vervolg van vorige voetnoot, in noot 10.

²⁷) Zo b. v. C.J. DESTOMBES, *Histoire de l'église de Cambrai*, dl. II, Rijsel, 1890, blz. 56: «...afin de suivre plus librement ses goûts mondains».

²⁸) A. HAUCK, *Kirchengeschichte Deutschlands*, dl. IV, Leipzig, 1925, blz. 369-370.

tussen Duitsland, Frankrijk en het graafschap Vlaanderen. Zijn bisschop werd door de Duitse keizer aangewezen, doch de aartsbisschop zetelde in het Franse Reims. Het ontstaan van de gemeentelijke beweging²⁹⁾ maakte de problemen nog ingewikkelder, maar dat was niet alleen te Kamerijk het geval.

Anderzijds echter kon de bisschop ook rekenen op de steun van zijn leenheer, de Duitse keizer³⁰⁾, die hoewel soms veraf, toch de machtigste man was in het begin van de 12de eeuw. De materiële toestand van de bisschop en zijn politieke macht waren ook verzekerd door het feit dat Otto I reeds in 948 de wereldlijke macht in de bisschopsstad aan de bisschop had toegekend en dat Hendrik II hem in 1007 de grafelijke macht had geschonken over de streek van Kamerijk³¹⁾. Het graafschap Cambrésis kwam ongeveer overeen met het oude aartsdiakonaat dat dezelfde naam droeg, terwijl het toenmalige bisdom Kamerijk gedeeltelijk de steden Doornik en Gent omvatte en zich nog veel verder uitstreckte dan Antwerpen en Brussel³²⁾. Indien Norbert bisschop van Kamerijk was geworden, zou hij dus de geestelijke macht hebben uitgeoefend over een groot deel van het huidige België. Het bisdom Kamerijk was uitgebreider, cultureel veel verder ontwikkeld en zelfs politiek gezien niet minder belangrijk dan het aartsbisdom Maagdenburg, zodat een eerezuchtige bisschopskandidaat blijkbaar niet veel reden had om Maagdenburg boven Kamerijk te verkiezen, ook al stond de titel van aartsbisschop iets hoger in de kerkelijke hiërarchie. Kamerijk was een ver vooruitgeschoven voorpost van het Roomse Rijk naar het Westen³³⁾, zoals Maagdenburg naar het Oosten. Weliswaar heeft Norbert nooit de keuze gehad tussen beide bisdommen, maar een eventuele weigering van Kamerijk toeschrijven aan zijn eerezucht, lijkt

²⁹⁾ E. HOERES, *Das Bistum Cambray. Seine politische und kirchlichen Beziehungen zu Deutschland, Frankreich und Flandern und die Entwicklung der Commune von Cambray von 1092-1192*, Leipzig, 1882, blz. 6, plaatst de eerste poging tot een gemeentelijke opstand ten Noorden van de Alpen in 1076 te Kamerijk.

³⁰⁾ T. SCHIEFFER, *Reichsbistum Kamerich. Ein Hinweis*, in *Rheinische Vierteljahrsblätter*, 1936, VI, blz. 141.

³¹⁾ P. BONENFANT, *Le duché de Lothier et le marquisat de Flandre à la fin du XIe siècle*, in *Atlas de géographie historique de la Belgique*, o. l. v. L. VAN DER ESSEN, afl. 3, Brussel, Parijs, 1932, blz. 18. De schenking van 1007 wordt hier verkeerdelijk aan Otto III toegeschreven.

³²⁾ P. PIÉTRESON DE SAINT-AUBIN, *Les fonds de l'archevêché, du chapitre métropolitain et de l'officialité métropolitaine de Cambrai aux Archives du Nord*, in *La Gazette des Archives*, 1968, nr. 62, blz. 171.

³³⁾ H. SPROEMBERG, *Residenz und Territorium im niederländischen Raum*, in *Rheinische Vierteljahrsblätter*, 1938, VI, blz. 131.

op zijn minst een ver gezochte verklaring. Elke keizerlijke kapelaan zou zulke aanbieding als een teken van vertrouwen en als een bijzondere promotie hebben beschouwd.

Herbert Grundmann meende dan ook dat Norbert door zijn weigering afstand deed van een veelbelovende loopbaan als kerkvorst. Hij zou dit echter hebben gedaan omdat hij eigen nieuwe wegen zocht voor het christelijk leven en werken volgens de richtlijnen van het evangelie en het voorbeeld van de apostelen³⁴). H. Grundmann brengt de weigering van Kamerijk dus in verband met Norberts bekering, die zich gedurende de jaren 1113-1114 zou hebben voltrokken. Deze verklaring is in tegenspraak met de mening van Herman van Doornik, die de weigering van Kamerijk uitdrukkelijk vóór Norberts bekering plaatst³⁵). Doch Herman kan eventueel de openlijke bekering van Norbert hebben bedoeld die pas bij zijn diaken- en priesterwijding aan het licht trad. Bovendien komt Herman met zichzelf in tegenspraak aangezien hij elders de bekering van Norbert in 1111 plaatst en haar toeschrijft aan de vijandige houding van Hendrik V tegenover Paschalis II te Rome in februari 1111³⁶).

Deze laatste tekst van Herman gaf ongetwijfeld aanleiding tot de opvatting dat Norbert vanaf 1111 een langzaam bekeringsproces zou hebben doorgemaakt, zodat hij in 1113-1114 niet meer volledig achter Hendrik V stond. Vanuit deze gewijzigde mentaliteit kon Norbert dan ook vrezen met de paus in conflict te komen indien hij een bisdom uit de handen van de keizer aanvaardde. Het verder verloop van de feiten zou dan bewijzen dat Norbert de situatie scherp had beoordeeld, aangezien Burchard inderdaad wegens zijn aanstelling door de keizer slechts met veel moeite en na twee jaar wachten zijn wijding kon bekomen op 4 juni 1116³⁷).

De lange *sedisvacatio* van achttien maanden³⁸) na de dood van Odo

³⁴) H. GRUNDMANN, *Gottfried von Cappenberg (1097-1127)*, in *Westfälische Lebensbilder*, Münster, 1959, blz. 9.

³⁵) Zie noot 25.

³⁶) *Ex Herimanni historia restaurationis abbatae Tornacensis*, MGH., SS., 12, blz. 662: «Quidam clericus nomine Norbertus, qui in eadem captione capellanus imperatoris fuerat, videns tantam nequitiam domini sui regis, poenitentia ductus pedibus domni papae se prostravit, et absolutionem ab eo suscepta, saecularem vitam relinquens...».

³⁷) E. VAN MINGROOT, *De oorkonden van bisschop Borchard...*, blz. 38-39; E.I. STRUBBE en L. VOET, *De chronologie van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden in de Nederlanden*, Antwerpen, Amsterdam, 1960, blz. 264.

³⁸) A. BOURGEOIS, *Histoire des évêques et archevêques de Cambrai*, Doornik, 1876, blz. 152; C.J. DESTOMBES, *Histoire de l'église de Cambrai*, dl. II, Rijsel, 1890, blz. 56;

op 19 juni 1113, maakt het inderdaad aannemelijk dat er heel wat strubbelingen zijn voorafgegaan aan de definitieve aanwijzing van kapelaan Burchard als bisschop van Kamerijk in november of december 1114³⁹). Burchard was een geestelijke van Aken, waarschijnlijk kanunnik aan het Onze-Lieve-Vrouwkapittel⁴⁰). Evenmin als Norbert komt hij voor als kapelaan in de bewaard gebleven oorkonden van Hendrik V en toch was ook hij een vertrouweling van de keizer⁴¹). Voor Burchard wordt dit niet alleen vermeld in Herman van Doornik en de *Vitae Norberti*, maar ook in de Kamerijkse bronnen. Nergens echter wordt hij keizerlijk kapelaan genoemd, zodat men uit de vriendschap tussen Norbert en Burchard op zichzelf niet mag besluiten dat zij beide kapelaans van Hendrik V zijn geweest. Toch is deze hypothese de meest voor de hand liggende. Men weet immers dat de keizer voor die functie geestelijken koos die aan de verschillende kapittelkerken van het Rijk prebenden genoten en dat dezen algemeen als bisschopskandidaten werden beschouwd. Burchard was waarschijnlijk ouder dan Norbert aangezien hij op 3 januari 1130 overleed⁴²). Ook dit kan als argument bij zijn verkiezing hebben meegespeeld. In de nauwkeurig geordende twaalfde-eeuwse maatschappij kreeg, bij gelijke graad of rang, diegene

R. FAILLE, *Iconographie des évêques et archevêques de Cambrai*, Kamerijk, 1974, blz. 18. De *sedisvacatio* na de dood van Burchard (3 januari 1130) duurde vijftien maanden.

³⁹) E.I. STRUBBE en L. VOET, o.c., blz. 263-264.

⁴⁰) De bronnen over hem werden reeds vermeld in E. VAN MINGROOT, *De oorkonden van bisschop Borchard van Kamerijk betreffende het altare van Mechelen (1116 en 1123). Twee diplomatische bronnen voor de kerkelijke geschiedenis van Mechelen*, in *Handelingen van de Kon. Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 1978, LXXXII, blz. 37-62, zie blz. 38-39; ook verschenen in *Historica Lovaniensia*, nr. 95, Leuven, 1979, met dezelfde paginering.

⁴¹) *Gesta episcoporum Cameracensium. Continuatio, MGH., SS., 7*, blz. 506: «Domnus Burchardus, imperatoris familiaris et intime notus, communi electione et dono imperatoris successit Odoni...»; *Chronicon S. Andreae, MGH., SS., 7*, blz. 546: «...clericum unum sibi fideliter obsequentem Aquisgrani, Burchardum nomine, cum legatis suis ad episcopatum Cameracensem transmisit.»; *Gesta Burchardi, MGH., SS., 14*, blz. 220-221, strofe 22: «Regresso itaque archidiacono, fidei utitur cesar consilio, quippe qui in suo habet palatio, clericos utiles Dei servitio»; blz. 221, strofe 23: «Inter domesticos unus accipitur, Burchardus nomine, homo catholicus...»; blz. 221, strofe 28: «...mandat et consulit, ut in episcopum, Burchardum eligant suum carissimum.»; blz. 222, strofe 71: «Et quia clericus illius fuerat, veniam habere nequaquam poterat...».

⁴²) *Lamberti Waterlos Annales Cameracenses, MGH., SS., 16*, blz. 514: «1130. Burgardus episcopus Cameracensis obiit 3 Non. Januarii.»; *Annales Laubienses, MGH., SS., 4*, blz. 22; *Annales S. Disibodi, MGH., SS., 17*, blz. 24. W. KAEMMERER, art. *Burchard*, in *Neue Deutsche Biographie*, dl. 3, Berlijn, 1957, blz. 24-25; R. FAILLE, *Iconographie des évêques et archevêques de Cambrai*, Kamerijk, 1974, blz. 18. Een onjuiste datum (1129. pridie Nonas Januarii) vindt men in het *Chronicon S. Andreae, MGH., SS., 7*, blz. 24.

de voorrang die de oudste was. Zoals verder zal blijken had ook Burchard zich bij Hendrik V verdienstelijk gemaakt door deel te nemen aan de Rometocht van 1110-1111. De Kamerijkse bronnen vermelden niets dergelijks, doch het wordt duidelijk dat Burchard in 1114 een vreemde was te Kamerijk over wiens vroeger leven weinig of niets geweten was.

Een aanlokkelijke hypothese in dit verband werd in 1933 naar voren gebracht door Walther Holtzmann⁴³). Deze vond namelijk een verzameling documenten betreffende het verdrag van Ponte Mammolo die door een zekere B. naar Engeland waren verzonden. Daarmee was volgens W. Holtzmann Burchard, geestelijke te Aken, bedoeld. Volgens deze vrij goed gefundeerde hypothese zou Burchard dus aan de Rometocht van 1110-1111 hebben deelgenomen en vóór 1110 reeds contacten met het Engelse koninklijk hof hebben gehad. Deze hypothese komt goed overeen met de bewering van Orderik Vitalis dat Burchard in februari 1110⁴⁴) de verloofde van Hendrik V, Mathilde, vanuit Dover naar Luik zou hebben begeleid⁴⁵).

Indien we W. Holtzmann zover volgen⁴⁶), dan ligt het ook voor de hand te denken dat Burchards uitverkiezing een beloning voor bewezen diensten en speciaal voor zijn deelname aan de Rometocht en aan de onderhandelingen betreffende het huwelijk van de keizer is geweest. In dit perspectief kan een eventuele aanbidding van Kamerijk aan Norbert eveneens gezien worden als een beloning voor zijn deelname aan de Rometocht van 1110-1111. De hypothese van W. Holtzmann versterkt

⁴³) W. HOLTZMANN, *Zur Geschichte des Investiturstreites*, nr. 3: *England, Unteritalien und der Vertrag von Ponte Mammolo*, in *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, 1933, L, blz. 246-319; ook verschenen in *Bonner historische Forschungen*, dl. 8, Bonn, 1958, blz. 107-122.

⁴⁴) Volgens G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V.*, dl. 6, Leipzig, 1907, blz. 117, vertrok de bruidstoet te Dover op 22 februari 1110 en kwam aan in de haven van Wissant in het graafschap Boonen. De datum bij W. HOLTZMANN, *a. c.*, blz. 113.

⁴⁵) ORDERICUS VITALIS *Historia ecclesiastica*, uitg. A. LE PREVOST, dl. 4, Parijs, 1852, blz. 296; R. NEEDON, *Beiträge zur Geschichte Heinrichs V. Die Anfänge seiner Regierung 1105-1110*, Leipzig, 1885, blz. 71; G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher...*, dl. 6, Leipzig, 1907, blz. 117; K. LEYSER, *England and the Empire in the Early Twelfth Century*, in *Transactions of the Royal Historical Society*, 5th. ser., 1960, X, blz. 63.

⁴⁶) De visie van W. Holtzmann werd algemeen aanvaard, zie o. m. F. HAUSMANN, *Reichskanzlei und Hofkapelle unter Heinrich V. und Konrad III.*, Stuttgart, 1956, blz. 87; K. LEYSER, *England and the Empire...*, blz. 63; J. BEUMANN, *Sigebert von Gembloux und der Traktat de investitura episcoporum*, Sigmaringen, 1976, blz. 129-130.

dus enigszins de uitspraak van Herman van Doornik⁴⁷⁾ dat Norbert aan de Rometocht zou hebben deelgenomen. Norbert en Burchard zouden aldus maandenlang reisgezellen zijn geweest, wat de uitbundige verwelcoming van Norbert te Kamerijk goed verklaart.

Indien Burchard zich verdienstelijk had gemaakt bij de onderhandelingen aan het Engelse koningshof omtrent het huwelijk van de Duitse keizer met de Engelse koningsdochter en bovendien aan de Rometocht had deelgenomen, dan ligt het voor de hand dat Burchard in de ogen van de keizer meer verdiensten had dan Norbert en dus de voorkeur verdiende. Bij deze hypothese, die o. i. vrij goed de hele context der gebeurtenissen verklaart, zou Norbert enkel theoretisch kandidaat voor de bisschopszetel van Kamerijk zijn geweest, in zoverre hij nl. tegelijk met Burchard kapelaan was en dus bisschopskandidaat. In feite zou Burchard hem in verdiensten en leeftijd hebben overtroffen zodat Norbert wellicht kansloos was en helemaal geen reden moest opgeven om te weigeren. Norberts biografen echter, die Norberts kandidatuur uiteraard als de belangrijkste wilden voorstellen, hadden in hun relaas der feiten wel een reden nodig en zij hebben die, op een tamelijk onhandige wijze, uitgevonden.

Men verneemt niet uit de bronnen of Burchard in 1114 reeds priester was. Dit was waarschijnlijk wel het geval. Norbert echter was hoogstwaarschijnlijk nog slechts subdiaken, doch dat was toentertijd op zichzelf geen ernstig bezwaar om door de keizer voor een bisschopszetel te worden aangeduid, noch om de pauselijke goedkeuring te krijgen. De ontbrekende wijdingen werden immers soms op korte tijd ingehaald⁴⁸⁾.

Besluit:

Uit het voorgaande onderzoek mag men besluiten dat Norbert, evenals Burchard, in 1114 een onbekende was te Kamerijk. Hij is op geen enkel ogenblik de kandidaat van de Kamerijkse kiezers geweest. Wel kan zijn kandidatuur aan het keizerlijk hof ter sprake zijn gekomen, eventueel als beloning voor zijn deelneming aan de Rometocht van 1110-1111. Burchard echter, wiens deelneming aan de Rometocht

⁴⁷⁾ Zie noot 36.

⁴⁸⁾ Paus Innocentius II zelf wijdde Albero van Chiny tot priester op Paaszaterdag, 18 april 1131, en tot bisschop van Verdun (1131-1156) op Pasen zelf, 19 april 1131, zie de *Laurentii gesta episcoporum Viridunensium*, MGH., SS., 10, blz. 508. Meer teksten daarover werden aangehaald in W.M. GRAUWEN, *Norbertus...*, Brussel, 1978, blz. 104, noot 41.

eveneens in het vage blijft, maar toch iets beter betuigd is dan die van Norbert, had bovendien waarschijnlijk de verdienste de onderhandelingen voor het huwelijk van Hendrik V in Engeland tot een goed einde te hebben gebracht en diens bruid naar Duitsland te hebben begeleid. Ook in leeftijd en wijdingen kan hij bij Norbert hebben voorgestaan. De kansen van Norbert stonden dus wellicht minder sterk dan zijn hagiografen willen doen uitschijnen. In feite heeft hij waarschijnlijk de bisschopszetel van Kamerijk niet moeten weigeren. Wanneer de hagiografische bronnen dat wel beweren, moesten zij uiteraard ook een reden voor die weigering aanvoeren, wat ze op onhandige en weinig geloofwaardige wijze hebben gedaan.

Mankevosstraat 71
B-1860 Meise

W. M. GRAUWEN, O. Praem.